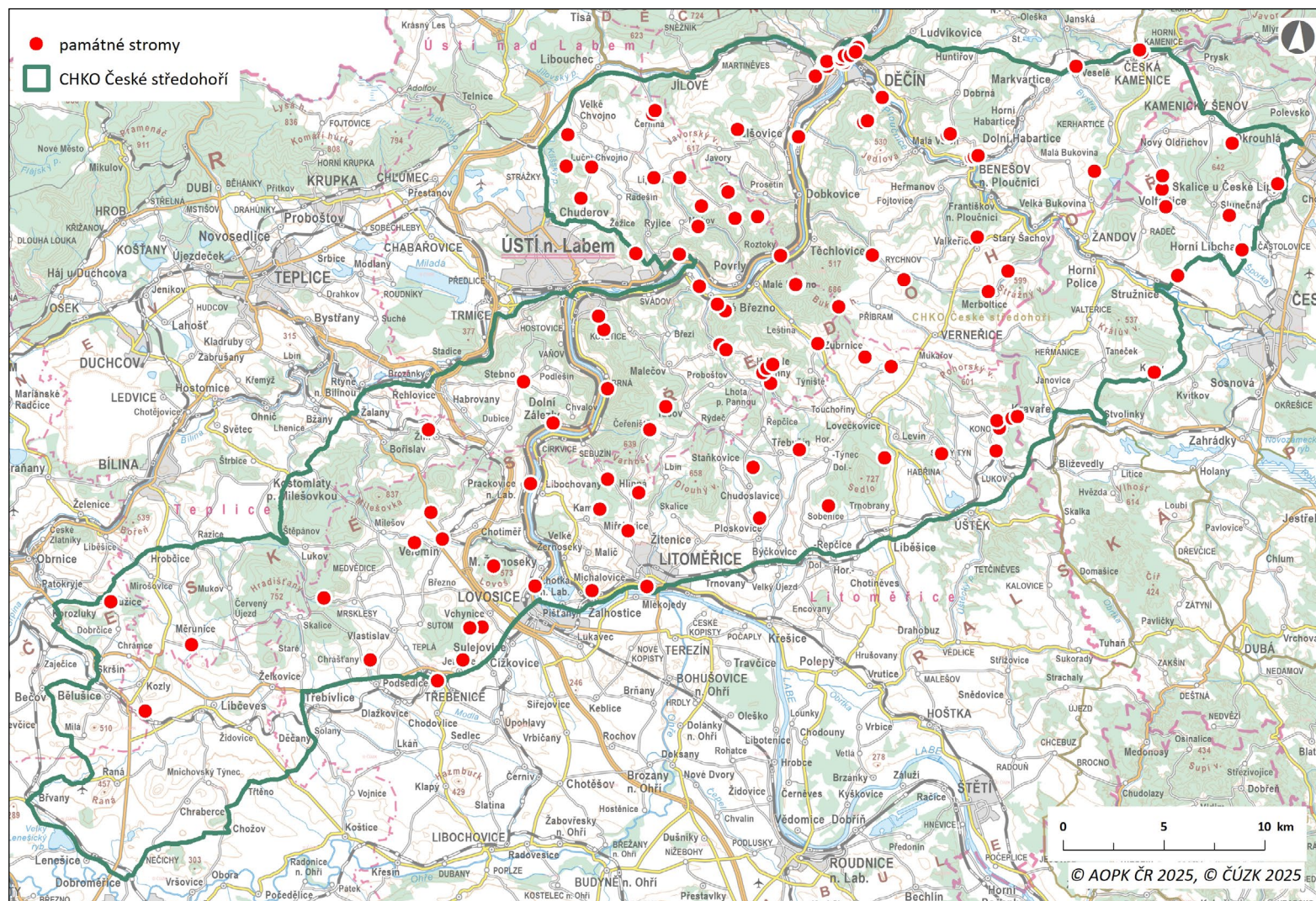

Nové hodnocení památných stromů v CHKO České středohoří

Jitka Müllerová, Michal Forejt

Během let 2023 a 2024 proběhlo dendrologické hodnocení 125 vyhlášených památných stromů (162 jedinců) na území CHKO České středohoří. K zadání externího hodnocení Správa CHKO České středohoří přistoupila z důvodu potřeby objektivně v jeden čas, resp. dokonce ve dvou ročních obdobích, zhodnotit stromy

odborníkem, jakým regionální pracoviště momentálně nedisponuje, za účelem navržení pěstebních cílů a prioritizace opatření. Došlo k revizi současné dokumentace a byl vypracován plán péče na příštích 10 let. Výstup z projektu také předkládá možné softwarové řešení na plánování a strukturu kontrol stromů.

Buk v Manušicích, ošetření ve třídě naléhavosti 0.
Foto Jitka Müllerová

Lípa u kapličky ve Lhotce nad Labem po redukcí.
Foto Jitka Müllerová

Lípa na Chlumu – rozpad primární koruny.
Foto Jitka Müllerová

Inspirací byl podobný projekt z CHKO Šumava, kde výstup z uceleného hodnocení dřevin provedený v roce 2016 slouží jako odborný materiál při navrhování ošetření památných a významných stromů. V rámci projektu *Stabilizace památných stromů v CHKO Šumava* tam také proběhla administrativní revize dokumentace památných stromů a byly nastaveny postupy pro kontinuální a systematickou péči v budoucích letech (Kult a Šmíd 2021).

METODICKÉ PŘÍSTUPY

Vizuální hodnocení

Stromy byly hodnoceny vizuálně, ze země, v období od července 2023 do dubna 2024. Každý jedinec byl v terénu navštíven dvakrát: jednou v olistěném a jednou v bezlistém stavu. Metodika hodnocení byla zvolena tak, aby byl zajištěn dostatečně podrobný a informačně hodnotný výstup a zároveň aby výsledky bylo možné zpracovat v tabulkové formě. Pro každý strom bylo hodnoceno a zaznamenáno 63 parametrů. Základ v podobě metodiky *SPPK A01 001 Hodnocení stavu stromů* a *SPPK A02 009 Speciální zásahy na stromech* byl tam, kde to bylo přínosné, doplněný o vybrané části metodiky *Identifikace a hodnocení významných stromů* (Machar, I. a kol. 2022). Její část věnující se symptomům a defektům stromu a okolnostem stanoviště se ukázala jako vhodný mezistupeň podrobného slovního hodnocení a pětibodové

stupnice používané v běžném dendrologickém průzkumu. Členění defektů do čtyř zájmových oblastí řazených v logickém sledu dle obvyklého postupu hodnotitele (báze kmene, kmen, koruna, ostatní) zajistilo standardizovaný přístup k hodnocení stromu a umožnilo efektivní a přehledný sběr dat. Rozdělení defektů do tří barevně rozlišených kategorií podle jejich významnosti pomohlo k vyhodnocení kvalitativních parametrů stromu.

Některé stromy jsou význačné z krajinářského hlediska a utvářejí charakter daného místa, jiné nesou kulturní poselství v místech zaniklých osad. Často se v případě památných stromů jedná o stromy mimořádných rozměrů mající vysokou dendrologickou hodnotu nebo se může jednat o stromy významné z hlediska biotopové hodnoty. Tato charakteristika by měla být brána v potaz při stanovení pěstebního cíle. Proto byla do hodnocení zahrnuta kategorie významného stromu jakožto kvantitativního popisu výjimečnosti daného stromu.

Stromy jsou rozděleny do pěti kategorií, které jsou dále upřesněny dílčími subkategoriemi. Míra významnosti je pak dále kvalitativně hodnocena pětibodovou stupnicí (Tab. 1). Z metodiky *Identifikace a hodnocení významných stromů* bylo také převzato hodnocení biotopového potenciálu jakožto kvantifikace schopnosti stromu poskytovat biotop pro arborikolní organismy, zejména pro vzácné a zvláště chráněné druhy hub,

roślin, bezobratlých, netopýřů, ptáků, savců atp. Tato položka je pak vstupní informací k případnému zadání podrobného průzkumu příslušným specialistou. Navrhované zásahy byly rozděleny do pěti tříd naléhavosti. Ve třídě 0 byly stromy navržené k ošetření již v roce 2024. Jednalo se o stromy, u kterých byly při kontrole zjištěny závažné defekty s vysokou pravděpodobností selhání (nejčastěji napnuté vazby, rozsáhlé hniloby v kombinaci s přetíženými větvemi atd.). Na opačném konci škály, do třídy naléhavosti 4, byly zahrnuty nedávno ošetřené stromy, u kterých se nepředpokládá zhoršení stavu v době

Kategorie významného stromu.
Sestavila Jitka Müllerová

kategorie	
1	stromy s kulturně historickým významem
2	stromy s krajinotvorným a orientačním významem
3	stromy mimořádného ekologického významu
4	stromy s výrazným dendrologickým potenciálem
5	stromy legislativně chráněné, stromy uvedené v červených seznamech a stromy ceněné v soutěžích

platnosti plánu péče. Plánovat striktně zásahy na dobu 10 let je ale téměř nemožné, řazení do tříd je tak pouze orientační a nejdéle po 5 letech je nutné návrhy v méně akutních třídách (3–4) znovu přehodnotit a počítat s vývojem v čase.

Principy uplatnění při tvorbě plánů péče

Při stanovení pěstebního cíle se vycházelo z aktuálního stavu stromu, předchozích zásahů, okolností lokality a z důvodů vedoucích k vyhlášení stromu za památný na základě rozhodnutí.

Plán péče byl navržen jako tzv. karta stromu ve formátu editovatelné tabulky. Je zpracovaná jako sešit s jednotlivými listy pro každý hodnocený strom. Formát tabulky umožňuje průběžně doplňovat další informace a lze ji v případě potřeby vytisknout na formát 2 × A4. Do tabulky lze vkládat informace o provedených zásazích, zjištěných chorobách a škůdcích a také odkazy na zpracované specializované průzkumy.

SOUHRNNÉ VÝSLEDKY

Druhové složení památných stromů

Z celkového počtu 162 hodnocených stromů je 122 listnatých (75 %) a 40 jehličnatých (25 %). Poměrně překvapivé bylo zjištění, že zejména u lip vyhlášených v první polovině 90. let je ve značném množství případů chybně určený druh. Ve 25 případech byla udávána lípa srdčitá podle nesporných znaků určena jako lípa velkolistá.

Za výjimečné lze v rámci ČR považovat zastoupení jeřábů mezi památnými stromy (1 jeřáb břek, 7 hodnocených oskeruší). Vyhlášená mišpule v Miřejovicích je jediným památným stromem tohoto druhu v ČR. A zřejmě také nejmenším památným stromem na území naší republiky.

Rozmístění památných stromů na území CHKO je patrné z úvodní mapy.

Podle údajů dostupných v Ústředním seznamu ochrany přírody má CHKO České středohoří v porovnání s chráněnými krajinnými oblastmi v jejím sousedství nejvyšší hustotu památných stromů: 1,5 ks na 1 000 ha. Na památné stromy je chudá zejména západní část CHKO mezi Bílinou a Louny. V extenzivně využívané a pestré krajině (Verneřické středohoří) se velké stromy přirozeně

zachovávají častěji než v krajině s intenzivní zemědělskou výrobou v západní části.

Na plošném rozmístění se také může projevat osobnost vyhlášovatele a jeho preference (například velké množství památných stromů v okolí Děčína nebo stromy na lesních pozemcích, které nedosahují parametrů obvyklých pro památné stromy).

Na území CHKO se nenachází žádná památná alej. Je to dané spíš historií využívání zdejší krajiny, pro kterou jsou typická zejména ovocná stromořadí.

Celkový funkční stav hodnocených stromů

Na hodnocených stromech je dlouhodobě prováděna odborná péče dle vývoje poznatků v péči o památné, významné a senescentní stromy. Při hodnocení stromů byly patrné rozdíly v intenzitě péče. To je dané přirozeně rozdílnými požadavky na provozní bezpečnost u stromů v zastavěném prostředí a volné krajině, ale také chybějícím systémem pravidelných kontrol a plánu péče. Také fakt, že se v CHKO vyskytují stromy se závažnými statickými defekty, přesouvá méně „problémové“ stromy do pozadí důležitosti v plánování pravidelných zásahů.

Na území CHKO se nachází 60 vyhlášených lip. Z toho má 46 jedinců (tj. 76 %) prokazatelně starou sekundární korunu. Péče o tyto stromy je velkou výzvou do budoucna i vzhledem k historickému vývoji doporučených přístupů k péči o stromy. Na lípách jsou viditelné známky tzv. stromové chirurgie (čištění dutin, nátery, stříšky) i citlivého přístupu s mírnými redukcemi a vazbami korun. Bohužel se na některých stromech projevuje fakt, že udržování starých sekundárních korun ve velkém objemu není dlouhodobě udržitelné. Hrozí, že kombinace kmene s rozsáhlými dutinami či hnilobami a větví s nadměrnou váhou povede k rozpadu koruny. Stabilizace takových korun jsou na druhou stranu často radikální a trvalé. Těmto stromům je proto třeba s profesní pokorou věnovat dlouhodobě zvýšenou pozornost. O zásazích pak rozhodovat ideálně na základě shody v rámci odborného kolokvia či po specializovaném průzkumu. Přerostlé sekundární koruny bude nutné postupně redukovat ve fázi, kdy jsou stromy dostatečně vitální na založení koruny nové, níže položené. A dokud jsou ošetřované stromy

také bezpečné z hlediska přístupu do koruny, protože se často nacházejí na místech nedostupných pro práci z vysokozdvíže plošiny.

Jako příklad optimálního postupu lze uvést ošetření lípy u kapličky ve Lhotce nad Labem, kde bylo v roce 2021 provedeno podrobné hodnocení stromu přístrojovými metodami a na jeho základě rozhodnuto o sesazení koruny a instalaci vazeb. Nebo návrh opatření na lípě ve Lhotě z roku 2019, kde se ke konečnému návrhu došlo na základě odborného kolokvia. Na druhou stranu lze uvést např. lípu na Chlumu, kde se citlivé ošetření staré koruny jen v podobě zdravotního a bezpečnostního řezu ukázalo jako nedostatečné a později došlo k odlomení kosterních větví v takovém rozsahu, že strom nyní nelze stabilizovat bez významného zhoršení jeho perspektivy. Např. lípa u Slunečné je nyní takovým kandidátem na podobný postup jako u lípy ve Lhotce. Stará sekundární koruna s rozsáhlými otevřenými dutinami ve větvení kosterních větví v kombinaci s napnutými vazbami v koruně hrozí akutně rozpadem.

Do plánování péče o stromy nevyhnutelně zasahuje i nepravidelnost v kontrolách a faktická

Druhové složení památných stromů v CHKO České Středohoří.
Sestavila Jitka Müllerová

rod	počet ks
lípa	60
dub	20
tisovec	16
platan	13
tis	11
jeřáb	8
buk	7
jinan	6
javor	5
borovice	3
jasan	3
liliovník	3
modřín	3
jedlovec	1
katalpa	1
topol	1

Oskeruše u Těchobuzic. Foto Jitka Müllerová

Arnultovická lípa – stará sekundární koruna po stabilizačním řezu. Foto Jitka Müllerová

Tisovce na Mariánské louce. Foto Jitka Müllerová

nemožnost některé skutečnosti v rámci běžné praxe zjistit. Nepodaří se pak např. zachytit výskyt jednoletých plodnic dřevokazných hub, které ale mají význam pro hodnocení mechanické stability. Díky provedení kompletnímu hodnocení ve dvou termínech se podařil záchyt hnědáku Schweinitzova na modřínu u zámku v Benešově nad Ploučnicí nebo stejného druhu na modřínu u Nové Vsi, což významně mění pohled na jejich provozní bezpečnost.

Mimo zastavěná území a v místech s minimálním cílem pádu se nacházejí stromy, na nichž jsou patrné staré zásahy, z dnešního pohledu nadbytečné (čištění dutin, zatírání ran, instalace stříšek). Toto ale souvisí s historickým přístupem v péči o stromy. U stromů ve volné krajině je doporučeno obecně zásahy minimalizovat, používat postupy a přístupy přírodě blízkého ošetřování dřevin. Zajistit jejich dostatečnou stabilitu, ale v korunách ponechat maximální množství suchých větví. Větve po ořezu neodvážet, nechat na místě. Tento přístup je v současnosti snad již standardem.

V rámci hodnocení byly vytipovány i stromy, u kterých je po dohodě s vlastníkem vhodné uvažovat o bezzásahovém režimu. Jedná se o jedince, kde by případné stabilizační zásahy s vysokou pravděpodobností neprodloužily jejich perspektivu a zároveň se nacházejí v místech s velmi nízkou pravděpodobností vzniku škod při jejich selhání. Jako příklad lze uvést lípu pod Bukovou Horou, u které došlo k odlomení

½ koruny, a následné rozlomení jejího zbytku je vzhledem k rozsáhlé hnilobě kmene prakticky nevyhnutelné. Zároveň se jedná o strom v trvalém lesním zápoji a stabilizační řezy by mohly vést k odumření stromu v důsledku zástinu. Zásah je navíc nerealizovatelný kvůli nepřístupnosti stromu pro techniku.

Vliv přírodních procesů lze ilustrovat a pozorovat např. na lípě v Rychnově. Došlo k rozpadu primární koruny a odlomený zbytek zůstal ležet na místě. Jedinec je vitální, obráží od báze a již nyní má charakter tzv. fénixe. Stejně tak lípa v Maškovcích je unikátním příkladem stromu vzniklého z výmladků původního, již odstraněného mohutného stromu.

Ve správě CHKO se nacházejí také památné stromy, které ze současného pohledu nemají parametry mimořádně významného stromu. Jedná se zejména o některé stromy v Děčíně (např. dospělý jedlovec v Březinách o obvodu 165 cm) nebo stromy v lesních pozemcích (buk pod Trojhorou, modřín u Nové Vsi, buk u Strdovské hájovny, dub v Panském lese). Stromy jsou vesměs provozně bezpečné, zdravé, vitální a je otázkou, zda je v režimu zvláštní ochrany ponechat.

V poslední řadě pak byly vytipovány stromy navržené ke zrušení ochrany. Jde o některé z tisovců na Mariánské louce. Hustá skupina přešitých stromů o průměru kmene cca 20 cm není v tomto stavu perspektivní a pro

zajištění dostatečného prostoru pro rozvoj korun skupiny je vhodné nejslabší jedince probírkou odstranit. Homolská borovice je mrtvým stromem, který svými rozměry není nijak výjimečný a její biologická hodnota není významná ani s výhledem do dalších let.

Na území CHKO se nachází unikátní soubor památných oskeruší. I přes dlouhodobou péči je jejich vitalita zhoršená, dochází k odumírání silných kosterních větví a nové výmladky se tvoří jen sporadicky. Zatímco oskeruše na volném prostranství (např. oskeruše u Bílého Újezdu nebo oskeruše u Těchobuzic) je poměrně snadné stabilizovat řezem, oskeruše pod Lovošem roste v lesním zápoji a redukce koruny by mohla vést k odumření stromu. Na oskeruši u Radostic proto bylo před plánovanou redukcí koruny přistoupeno k postupnému uvolňování stromu ze zástinu okolního porostu. Na tomto příkladu je také patrné, jak je důležité některé zásahy naplánovat na více let a mít zpracovaný plán péče.

Soubor těchto oskeruší, stejně jako unikát v podobě památné mišpule, lze považovat za jakousi „značku“ CHKO České středohoří. Zajištění kontinuity těchto taxonů bylo jedním z doporučení v rámci výstupu práce. ■